

Bacheloroppgave

VPL05 Vernepleie

"Fra innsatt til utsatt"

Nettverkets betydning i overgangen fra fengsel til frihet.

"From inmate to exposed"

The significance of network in the transition from prison to freedom.

Ann Kristin Flemmen

Totalt antall sider inkludert forsiden: 43

Molde, 29.05.09

Høgskolen i Molde

Publiseringsavtale

Tittel på norsk: "Fra innsatt til utsatt"

Nettverkets betydning i overgangen fra fengsel til frihet.

Tittel på engelsk: "From inmate to exposed"

The significance of network in the transition from prison to freedom.

Forfatter(e): Ann Kristin Flemmen

Fagkode: vpl05

Studiepoeng: 12

Årstall: 2009

Veileder: Lisbeth S. Sørensen

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven. §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Oppgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja: **Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?** ja nei

Er oppgaven unntatt offentlighet?

ja nei

(inneholder taushetsbelagt informasjon. Jfr. Offl. §13/Fv1. §13)

Dato: 28.05.09

Antall ord: 11384

Forord

**”Det tar ikke lengre tid å lese
en bok for en som har sittet inne.
Det bare føles slik”**

**”En kaffepause varer ikke lenger for
en som har sittet inne.
Det bare føles slik”**

(WayBack 2008)

Innhold

1.0 Innledning	2
1.1 Presentasjon av tema	2
1.2 Bakgrunn for valg av tema.....	2
1.3 Hvorfor er temaet relevant for meg.....	2
1.4 Oppgavens disposisjon.....	3
2.0 Problemformulering	4
2.1 Problemstilling	4
2.2 Begrunnelse for valg av problemstilling	4
2.3 Avgrensning av oppgaven.....	4
2.4 Begrepsavklaring.....	5
3.0 Metode.....	6
4.0 Teori	8
4.1 Sosiale nettverk	8
4.3 Vernepleierens kompetanse i miljøarbeid.....	12
4.3 Framtidsplan og Individuell plan i fengsel	13
4.4 Arbeidsmodell.....	14
5.0 Analyse	19
5.1 Om sosiale nettverks betydning og ytre påvirkninger.....	19
5.3 Har vernepleieren noe å bidra med i forhold til nettverksarbeid i fengsel.....	26
5.3.0 Om bruk av Helhetlig Arbeidsmodell og framtidsplan.....	27
5.3.1 Om bruk av IP og framtidsplan i fengsel	29
6.0 Avslutning	31
6.1 Oppsummering.....	31
6.2 Konklusjon	33
7.0 Refleksjon	34
8.0 Litteraturliste.....	36

1.0 Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Oppgaven er skrevet i forbindelse med siste semester i vernepleieutdanningen. Temaet er selvvalgt og omhandler nettverkets betydning i arbeidet med innsatte i norske fengsler. Har sosiale nettverk noe betydning når det kommer til å lette overgangen fra fengselsopphold til frihet? Bidrar den slags arbeid til kriminalitetsforebygging? Jeg ønsker gjennom denne oppgaven å forsøke å belyse temaet og avklare problemstillinger knyttet til dette.

1.2 Bakgrunn for valg av tema

Det som har ledet meg mot tema for oppgaven er refleksjoner i forhold til kvaliteten når det kommer til både ettervern og forberedelse til løslatelse. Slik jeg har forstått det er tilbakefall statistikken i norske fengsler høy og at arbeidet med å forberede til løslatelse kommer altfor sent i gang. Jeg forstår det også slik at det ikke kartlegges nok rundt en innsatt når vedkommende kommer inn til soning og jeg ønsker derfor å se om jeg kan finne svar på problemstillingen. Etter at jeg hadde fordypningspraksis innenfor kriminalomsorgen stod det enda klarere for meg at jeg ønsket å fortsette på det temaet jeg hadde valgt meg ut.

1.3 Hvorfor er temaet relevant for meg

Temaet er relevant for meg som vernepleier da jeg vil komme til å jobbe med mennesker som er utsatte i samfunnet og trenger tilrettelegging. Nettverk er også et tema som er relevant i de fleste grupper jeg skal komme til å ha kontakt med i mitt arbeidsfelt, i tillegg til at jeg ser for meg at vernepleieren med sin kompetanse kan være til stor nytte i kriminalomsorgen.

Oppgaven har vernepleiefaglige relevans spesielt innenfor nettverksarbeid ved miljøterapi. Vernepleieren har kompetanse innen miljøarbeid, der dette vil være relevant som arbeidsområde for vernepleiere. Temaet finner jeg også relevant for vernepleiefaget gjennom FO's yrkesetiske retningslinjer der de beskriver at en som helse- og sosialfaglig arbeider skal ha et helhetlig menneskesyn og samarbeide om å gi brukere et helhetlig

tilbud. De beskriver også at vi som yrkesutøvere har et særskilt ansvar for å utøve tjenester og rettigheter for utsatte grupper i samfunnet.

1.4 Oppgavens disposisjon

Jeg har valgt å lage en disposisjon med utgangspunkt i skolens mal ettersom det ble mest riktig i forhold til temaet. Etter å ha presentert problemstillingen sier jeg noe om metodene jeg har valgt for å løse oppgaven, samt min forforståelse for temaet. Teoridelen som følger etter det tar for seg sosiale nettverk og vernepleierens kompetanse i miljøarbeid. I tillegg har jeg trukket fram ulike plandokumenter som kan brukes i fengslene, som framtidsplan, arbeidsmodell og Individuell Plan. I analysedelen som er neste kapittel har jeg valgt å drøfte betydningen av sosiale nettverk, hvordan vernepleieren kan bidra i arbeidet, samt om og hvordan de ulike plandokumentene kan komme til nytte. Avslutningsvis vil jeg presentere en oppsummering og en konklusjon og komme med noen refleksjoner. Deler av teorien er ikke rettet direkte mot kriminalomsorgen og bruker dermed betegnelsen ”bruker”, mens det i kriminalomsorgen refereres til ”domfelt” eller ”innsatt”. I analysedelen har jeg valgt å trekke fram og drøfte enkelte elementer som kom fram i teoridelen, i tillegg til aspektene ved selve problemstillingene.

2.0 Problemformulering

2.1 Problemstilling

Kan styrking av sosiale nettverk bidra til å lette overgangen fra fengselsopphold til frihet?

- Hvordan kan en etablere gode sosiale nettverk i straffegjennomføring, og hvordan kan vernepleieren bidra i dette arbeidet?

2.2 Begrunnelse for valg av problemstilling

Problemstillingen er valgt på bakgrunn av min interesse for både nettverk og ettervern i kriminalomsorgen. Min tanke er at det er for sent å begynne ettervernet etter løslatelse, det krever forberedelse. Gjennom praksis og møte med andre mennesker har jeg erfart at det er et spennende og utfordrende felt å jobbe med og jeg har registrert at det er ønskelig med større grad av nettverksarbeid i fengslene. Ved å fordype meg i dette temaet håper jeg å få svar på noen av de spørsmålene jeg har gjort meg og stå bedre utstyrt til å jobbe med dette feltet i tiden framover.

2.3 Avgrensning av oppgaven

Jeg har valgt å avgrense oppgaven til å omhandle voksne domfelte som soner lengre straffer i åpne og/eller lukkede fengsler. Med voksne domfelte mener jeg mennesker over 18 år. Hva en definerer som lengre straffer opplever jeg er litt avhengig av hvem som definerer den, og jeg hadde vansker med å finne en klar definisjon i teorien. Jeg har valgt å definere lengre straff som straffegjennomføring på over ett år. Et lukket fengsel har høyt sikkerhetsnivå og treffes dermed av særlige sikkerhetstiltak. I åpne fengsler er sikkerhetsnivået lavere og sikringstiltakene begrenset. Med straffegjennomføring mener jeg hele prosessen fra den domfelte blir innsatt til vedkommende blir løslatt fra fengslet.

Jeg kommer til å konsentrere meg om domfelte som soner en dom og har et begrenset nettverk utenfor fengselsmurene. Jeg vil i oppgaven drøfte viktigheten av sosialt nettverk generelt og for innsatte, samt forsøke å se på hvordan en kan tilrettelegge for

nettverksbygging. Jeg vil også belyse hvordan vernepleieren kan bidra i dette arbeidet men kommer ikke til å gå inn på spesifikke tiltak, men belyse hvilke muligheter som foreligger.

2.4 Begrepsavklaring

Sosialt nettverk

Det finnes mange ulike definisjoner av hva begrepet sosialt nettverk er og hvordan det bygges opp. Jeg har valgt å bruke Bø og Schiefloe (2007) samt Klefbeck og Ogden (2003) ettersom jeg ser viktigheten av å ikke bare se en sak fra en side samtidig som en skal begrense seg.

Klefbeck og Ogden (2003) hevder at definisjonen må si noe om personene og kontakten mellom dem. De viser til en klassisk definisjon av J.C.Mitchel (1969). ”... *et typisk kontaktmønster i en gruppe av visse personer, hvor kontaktmønsteret har den egenskapen, som helhet betraktet, at det kan anvendes for å forklare hvordan disse personene oppfører seg*” (Klefbeck og Ogden 2003: 61). Jeg opplever at Bø og Schiefloe (2007) sin definisjon av sosialt nettverk både støtter opp under og bygger videre på Klefbeck og Ogdens fremstilling og syns derfor det er en god kombinasjon å bruke. ”*Vi bruker begrepet nettverk når individer danner et uformelt system av relasjoner mellom seg, som er varig, avgrensbart og gjerne knyttet sammen av en viss fellesskapsopplevelse*” (Bø og Schiefloe 2007: 26).

Fyrand (2005) beskriver sosialt nettverk med tre sentrale nøkkelbegrep. Det ene er sosial samhandling, som kjennetegnes ved gjensidig handling. Samhandling er også utveksling av verdier som partene finner verdifullt. Den andre er sosiale relasjoner, der samhandlingen mellom partene har en viss stabilitet eller regelmessighet. Utvikling av relasjonen er basert på en viss gjensidig interesse og utveksling av innhold i kontakten. Ved uformell struktur, som er det tredje nøkkelbegrepet, skjer samhandlingen i den uformelle strukturen mellom menneskene. Det være seg familie, venner og naboer. Strukturen skapes via initiativ og behov og vil variere avhengig av menneskene som er aktører (Fyrand 2005: 34).

3.0 Metode

Linde og Nordlund (2006) beskriver metode som en bestemt vei for å nå et mål. *”Med begrepet metode forstår vi en bestemt vei, systematisk eller planlagt framgangsmåte. Metodisk arbeid bruker vi om framgangsmåter som bygger på systematisk oppbygging hentet fra en teori, en vitenskap, et fag eller en virksomhet”* (Linde og Nordlund 2006: 97).

Dalland (2007) siteter Vilhelm Aubert når han skriver at *”En metode er en framgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme fram til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder(1985: 196)”* (Dalland 2007: 81).

Jeg forstår det slik at alt jeg foretar meg når jeg skal skaffe stoff til denne oppgaven metoder. I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for hvilke metoder jeg har brukt for å få svar på problemstillingen. Jeg skal begrunne valget samt beskrive metodene. Videre gjør jeg rede for min egen forforståelse.

Opgaven er en litteraturstudie og bygger på informasjon innhentet fra pensumlitteratur, søk via internett samt bibliotekets database for litteratur. De mest brukte søkeordene på internett er kriminalomsorg, sosiale og/eller nettverk, forebygging og nettverksbygging. Jeg har også brukt ulike kombinasjoner av ord for å presisere søket og har derfor hatt med ord som tilrettelegging, fengsel, overgang og løslatelse i tillegg til de overnevnte ordene.

Når det kommer til valg av litteratur har jeg i tillegg fått noe tips gjennom fordypningspraksis, via ulike fengsler, samt fra organisasjonen WayBack. Jeg har også brukt litteraturlister fra masteravhandlinger og undersøkelser innenfor kriminalomsorg. Jeg har stor grad av nettbaserte artikler og internettkilder i oppgaven min, ettersom det ved mitt skolebibliotek ikke finnes særlig med bøker innenfor kriminalomsorg. Jeg henvendte meg til andre bibliotek for å få tilsendt materiale, men en god del av det jeg ønsket å låne var ikke til eksternt utlån og kunne dermed ikke sendes. Jeg opplevde å finne svært nyttige artikler på ved bruk av internett. Noe av dette kan også skaffes i bokform, men jeg valgte å heller laste det ned til min datamaskin, det er derfor henvist til internettkilder.

Det er viktig å være bevisst hvilke kilder man benytter fra internett, og jeg har derfor valgt å bruke kilder fra anerkjente forfattere eller utgivere innenfor emnene nettverk og kriminalomsorg. Jeg har også etter beste evne sjekket opp via internettsøk eller direkte kontakt at forfatterne er fagpersoner og har skrevet de artiklene jeg har brukt, samt at utgivere også er anerkjente.

Gjennom erfaringer med kriminalomsorgen har jeg på forhånd dannet en viss forforståelse for temaet, og det kan således ha påvirket valg av problemstilling og litteratursøk. Før jeg tok til på oppgaven hadde jeg en forforståelse som gikk på at nettverksarbeid i fengsel var viktig for de innsatte, og jeg antok at det ikke var godt nok innarbeidet i de fleste fengslene. Jeg anser valget av problemstilling som en erkjennelse av min egen forforståelse. Linde og Nordlund (2006) refererer til Malterud (1996) når de beskriver forforståelse som en ryggsekk vi bringer med oss, og at innholdet påvirker oss og måten vi samler inn og leser data. *"Bagasjen består av erfaringer, hypoteser, faglig perspektiv og av den teoretiske referanseramme som vi har..."* (Malterud 1996: 43, i Lunde og Nordlund 2006: 109). Røkenes og Hanssen (2002) skriver også om forforståelse når de hevder at vi forstår andre mennesker på bakgrunn av erfaringer, følelser og tanker og at vi bringer dette med oss når vi møter andre. De hevder også at gjennom kommunikasjon opplever vi den andres forforståelse og endrer således vår egen. Min måte å tenke på skaper det jeg opplever som virkeligheten (Røkenes og Hanssen 2002). Man velger altså å samle inn data fordi man forventer å finne noe. Min forforståelse kunne påvirket meg i større grad om jeg ikke hadde vært bevisst på den. Jeg har derfor søkt etter litteratur som kan belyse temaet fra flere sider, for om mulig å endre min egen forforståelse av temaet. *"Men det å anta at "noe" er å finne, viser at man har en forforståelse av at man trenger ytterligere kunnskaper eller informasjon om et saksfelt"* (Linde og Nordlund 2006:111). Jeg har forsøkt å være kildekritisk men ettersom noe av oppgaven er basert på egne erfaringer og forforståelse av temaet kan det være en feilkilde. Min i utgangspunktet subjektive oppfatning av temaet kan ha påvirket kildevalget mitt.

4.0 Teori

4.1 Sosiale nettverk

Gundersen og moynahan (2006) viser til Karnick 2005 når de skriver at det å ha god kontakt med andre mennesker er betydningsfullt for vår egen livskvalitet og helse. Bø og Schiefloe (2007) beskriver det som at det å være forankret i sosiale nettverk er en avgjørende faktor i livskvalitet. ”Vi trenger å bli sosialisert gjennom internalisering av fellesskapets verdier, normer og koder” (Bø og Schiefloe 2007: 99).

Hovedmålsettingen med nettverksarbeidet er å kartlegge eksisterende nettverk og styrke forutsetningene for vedlikehold og utvikling. Det kan gjøres *indirekte*, ved å rette oppmerksomheten mot en aktuell person, og hjelpe vedkommende med å styrke sitt nettverk gjennom å opprettholde og opprette vennskap eller bli engasjert på flere arena. I *direkte* nettverksarbeid mobiliseres nettverket for å sammen finne strategier for å forbedre en aktuell situasjon (Gundersen og moynahan 2006: 26).

Justis- og politidepartementet (2008) legger vekt på at tilhørighet til et godt nettverk er sentralt for gode levekår. De viser til ”Levekår blant innsatte” som er et prosjekt som ble gjennomført av fafo i perioden november 2002- februar 2004. Friestad og Hansen (2004) presenterer i rapporten fra prosjektet resultat fra levekårsundersøkelsen blant utvalgte innsatte i norske fengsler. Det å sitte i fengsel innebærer å bli sosialt ekskludert for en periode. Når det kommer til sosiale nettverk viser forskning på området at mange innsatte har i utgangspunktet et dårlig nettverk, og at fengsling kan bety både forbedring og forverring. De som opprettholder familieband gjennom soningen og gjenopptar rollene sine etterpå klarer seg bedre. Rapporten viser at halvparten av de innsatte er i fast forhold, samt at halvparten av innsatte har barn. Ved å ivareta og styrke det sosiale nettverket kan en bedre livssituasjonen og lette til rette for livet etter soning (Friestad og Hansen 2004).

Bø og Schiefloe (2007) bruker ordet nettverksdanning når de skriver at betingelsene for å kunne etablere sosiale relasjoner er de ulike arenaer, altså møtesteder, og rom for samspill. Nettverkstenkningen ble integrert i sosiologi og psykologi og ble et praktisk redskap for å forstå sosiale, kulturelle og samfunnsmessige problemer og kontekster. I mange behandlingsprofesjoner, som for eksempel psykiatri og individrettet sosialt arbeid der sosiale omgivelser spiller en viktig rolle, er det nyttig å kartlegge og analysere det sosiale

nettverket. *”Dersom formålet er å forstå individers totale situasjon, kan det være viktig å få oversikt over alle relasjoner individene har til andre, uavhengig av hva slags relasjoner dette er, og hva slags arenaer de er knyttet til”* (Bø og Schiefloe 2007: 63).

Bø og Sciefloe (2007) skriver under relasjonsbygging om personlig sosial kapital som ressurser bygget opp over tid gjennom investeringer i relasjoner. For å dra nytte av denne kapitalen må den vedlikeholdes og forvaltes. Oppbygging av et nettverk for vinningen sin del vil på sikt ikke være bærekraftig, men det finnes også de som har den type sosial intelligens og framstår som troverdig. For andre vil slik opparbeidelse av sosial kapital for egen personlig vinning bli avslørt og virke mot sin hensikt. Når de skriver om negativ sosial kapital er dette et tema relevant til straff. *”Det er et velkjent fenomen at fengsel kan fungere som en slags forbryterskole, der en både tilegner seg holdninger og lærer praktisk forbryterhåndverk”* (Bø og Schiefloe 2007: 182f). De hevder videre at svak eller negativ sosial kapital har sammenheng med kriminalitet. Det å være sosialt isolert/lite integrert i et miljø øker sannsynligheten for å bli rekruttert inn i kriminelle miljøer både i og utenfor fengsel (Bø og Schiefloe 2007). Fyrand (2005) viser til Bronfenbrenners sosialøkologiske utviklingsmodell når hun beskriver at *”menneskets verden består av ulike systemer som står i et vekselspill til hverandre og med enkeltindividet”* (Fyrand 2005: 45). Modellen kan være et hjelpemiddel i å få en mer helhetlig forståelse av en problematisk situasjon, og hvor vi bør starte arbeidet vårt. En strategi kan være å hjelpe klienten selv til å påvirke de ulike systemene og forholdene systemene imellom. Modellen legger altså vekt på hvordan menneske og miljø påvirker hverandre. Vi påvirker også våre omgivelser på samme måte om omgivelsene påvirker oss. Utvikling av sosiale nettverk kan også være avhengig av faktorer som blant annet personlighetstype, psykisk og fysisk helse, evne til å forstå andre mennesker og evne til å ta kontakt med andre (Fyrand 2005).

I nettverksarbeidet kartlegges de personene vedkommende kjenner, hvilken forbindelse det er mellom dem, samt innholdet og kvaliteten i relasjonene. Før en kartlegger nettverket er det imidlertid viktig å avklare hvorfor vi kartlegger og hva vi ønsker å vite. Det finnes ulike metoder for oppsett av nettverkskart og det finnes ulike grader av nærhet i nettverket, fra de som står oss nær, til de vi møter daglig eller sjelden samt de vi kaller for bekjente. Det er i tillegg nyttig å avgrense hvilken del av nettverket man har behov for å kartlegge, samt inkludere både gode relasjoner, de ulike arena for møter med nettverksmedlemmene, og i tillegg problemer i nettverket. *”Enkelte kan tilsynelatende ha et stort nettverk, men det*

viser seg å være lite mobiliserbart når de har behov for hjelp” (Gundersen og moynahan 2006: 75). Gundersen og moynahan viser også at det kan synes som en sammenheng mellom nettverkets størrelse og grad av ulike problemer. Det kan være vanskelig å angi hvor stort et nettverk bør være, da dette avhenger av en del elementer som tilgjengelighet, grad av sosial støtte og hvordan vi definerer nærhetsgraden i nettverket (Gundersen og moynahan 2006: 59).

Bø og Schiefloe (2007) skriver at for å forstå individets totale situasjon kan det være viktig å få oversikt over alle relasjoner individene har til andre, uavhengig av type relasjon og arenaer de er knyttet opp til. Om innhenting av data om individers nettverk forklarer de at dette kan gjøres med enten ikke-spesifisert eller et spesifisert utgangspunkt. Ikke-spesifisert kartlegging vil si at respondentene gir generelle opplysninger om sosial involvering, uten å knytte informasjonen til bestemte andre. En kan søke å få fram informantenes subjektive opplevelser og vurderinger, eller få faktiske opplysninger om relasjoner og interaksjon. Spørsmål som blir stilt, med oppfølgende svaralternativer er for eksempel ”har du noen nære venner utenom familien som setter pris på deg” og ”er det blant de som står deg nærmest noen som er varm, oppmerksom og interessert i det du holder på med”. Ved en spesifikk kartlegging er målet å få oversikt over hvilke bestemte personer en har relasjoner til. En mye brukt tilnærming er å tegne et personlig nettverkskart. *”Dette kan eksempelvis ta form av en sirkel der forankringspersonen er i sentrum, og der en ber vedkommende markere sine relasjoner ut fra hvilken grad de oppleves som nære eller viktige, jevnfør dimensjonen sterke – svake bånd*” (Bø og Schiefloe 2007: 65). Nettverkskartet kan også inndeles i sektorer og en kan ta utgangspunkt i ulike tilnærminger, som for eksempel relasjonene man har til de andre og dens varighet, hvem en kan henvende seg til for ulike formål og hvem en føler seg sterkest tilknyttet til (Bø og Schiefloe 2007: 63ff). For å avgrense nettverket kan det være nyttig å bruke metoder som kartlegger de relasjoner som personen selv opplever som viktige og betydningsfulle i sitt liv. En annen måte kan være å velge å kartlegge de som personen er hyppigst sammen med i tillegg til ”betydningsfulle andre” (Fyrand 2005: 95).

Vi kan skille mellom fire ulike grader av nærhet i et nettverk. Det intime nettverket (som står oss nærmest), det effektive nettverket (de vi møter til daglig), det tilgjengelige (de vi møter sjelden) og det utvidete nettverket (de vi kaller bekjente). De beskriver også videre at vi må ta en vurdering for hvilke eller hvilket kart vi skal benytte i praksis (Gundersen og

moynahan 2006: 43ff). Fyrand (2005) hevder også at for å finne ut om nettverket er bra, må vi se på forhold som forteller noe om innholdet i samhandlingen og hvilke funksjoner relasjonene i nettverket har. Nettverkets ulike egenskaper, som innhold og funksjon, retning, hyppighet, varighet og tilgjengelighet har innvirkning på vår fysiske og psykiske helse (Fyrand 2005: 118).

Det kan av og til være vanskelig å rangere nettverksmedlemmene etter grad av nærhet, og det er viktig at personen selv får bestemme hvor en vil plassere de ulike personene på kartet. Det er også viktig å gå varsomt fram og være bevisst på målene ved å lage et nettverkskart. Det kan være provoserende eller trist å lage nettverkskart – fordi man kan bli konfrontert med hvor lite nettverk man faktisk har (Gundersen og moynahan 2006: 43ff).

4.3 Vernepleierens kompetanse i miljøarbeid

Seksjonsrådet for vernepleiere i Fellesorganisasjonen (heretter kalt FO) beskriver vernepleieutdanningen med fire hovedelementer som danner basisen for den vernepleiefaglige kompetansen. Den største delen, med sine 69 av 180 studiepoeng, er miljøarbeid, rehabilitering og habiliteringsarbeid. Under dette ligger både teori, praksisstudier og ferdighetstrening (FO 2008: 8). Fagplan for bachelor i vernepleie er utarbeidet på grunnlag av Rammeplan og forskrift for vernepleieutdanning fastsatt av Utdannings- og forskningsdepartementet. Der beskrives det at kriminalomsorg kan være et nytt aktuelt område for vernepleiere. Fagplanen beskriver også under vernepleierens arbeidsområder og kompetanse at vernepleierens oppgaver ikke er knyttet til bestemte brukergrupper men legger vekt på at mennesker med utviklingshemming ifølge rammeplan fortsatt er en viktig gruppe for vernepleiefaglig arbeid. Vernepleiere skal tilrettelegge for et verdig og funksjonelt liv, utviklingsmuligheter og god livskvalitet. Yrkesutøvelsen bygger blant annet på respekt for enkeltmennesket og solidaritet med svakstilte og utsatte grupper (Høgskolen i Molde, avdeling for helse- og sosialfag 2008).

Miljøarbeidet har sin opprinnelse i oppstarten av vernepleieutdanningen som startet som en miljøarbeiderutdanning rettet mot mennesker med psykisk utviklingshemming. Bakgrunnen var at sykepleierne hverken hadde interesse eller kompetanse for arbeidet. Behovet var spesielt tilknyttet aktivitet og opplæring. Da vernepleieutdanningen ble høgskoleutdanning på 1980-tallet ble det utvidet til å gjelde funksjonshemmede generelt mens en i dag ser at en slik kompetanse er nyttig langt utover denne målgruppen (Linde og Nordlund 2006).

Ifølge FO (2008) er det overordnede målet at vernepleiere skal bidra til god livskvalitet hos tjenestemottakerne og at miljøarbeid er vernepleieres faglige tilnærming for å endre rammefaktorer og individuelle forutsetninger. *”Vernepleieres yrkesutøvelse er mangfoldig. Den er basert på kunnskap fra ulike vitenskaper og dokumentert erfaringskunnskap, og utøves overfor ulike brukergrupper på ulike arenaer”* (FO 2008: 13). Vernepleieren tilrettelegger og organiserer ulike elementer i miljøet rundt den enkelte for å skape trygghet og variasjon og disse elementene vil ha betydning for om personen har mulighet til å delta i sosiale sammenhenger og ha kontakt med nettverket sitt. Ressursene mennesket selv har og de ressurser som ligger i nettverket er viktig for miljøarbeidet (FO 2008).

4.3 Framtidsplan og Individuell plan i fengsel

Framtidsplanlegging er det frivillige planarbeidet som kriminalomsorgen tilbyr domfelte i forbindelse med straffegjennomføring. Den skal inneholde mål innenfor områdene det skal jobbes med. Det skal formuleres konkrete og målbare målsettinger i samarbeid mellom domfelte og den tilsatte. Konkrete tiltak og oppgaver skal så formuleres og tidspunkt for oppfølging og evaluering skal fastsettes. Målet er å tilrettelegge for at domfelte kan gjøre en egeninnsats for å motvirke kriminelt handlingsmønster og øke mulighetene for et liv uten kriminalitet. Prosessen skal motivere domfelte til å arbeide med problemområdene, se konsekvenser av handlinger og treffe ansvarlige valg (Kriminalomsorgens sentrale forvaltning 2002).

For mange innsatte er det nok med en framtidsplan, mens andre har behov for sammensatte tjenester også etter soning, for eksempel i forhold til rus og bolig. De har da krav på individuell plan (IP) om de ønsker det (Helsedirektoratet 2008).

”§ 4-3a. Rett til individuell plan. Den som har behov for langvarige og koordinerte tjenester, har rett til å få utarbeidet individuell plan. Planen skal utformes i samarbeid med brukeren, jf. § 8-4. Sosialtjenesten i kommunen skal samarbeide med andre tjenesteytere om planen for å bidra til et helhetlig tilbud for den det gjelder” (Helse- og omsorgsdepartementet 2009).

IP er et forpliktende dokument som innebærer samarbeid mellom alle som er involvert. I Helsedirektoratets (2008) Tipshefte om Individuell plan ”Gjør det så enkelt som mulig” hevdes det at IP kan bidra til en enklere overgang til livet utenfor murene. I ansvarsgruppen sitter en koordinator og representanter fra ulike tjenester, også utenfor murene. Før domfelte er ferdig med soningen overføres koordinatoransvaret til en av medlemmene i ansvarsgruppen utenfor fengslet. Dette blir en mer målrettet måte å jobbe på og gjør det lettere for både den innsatte og hjelpeapparatet å holde fokus på forpliktelsene. Sosialkonsulent Tone Heyerdal ved Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt har utarbeidet et opplegg med individuelle planer og ansvarsgruppemøter tilpasset fengselssystemet. Dette er gjort sammen med psykiatrisk sykepleier May Magnussen som helsetjenesten i fengslet leier inn. De hevder at IP gir innsatte en mulighet til å ta mer grep om sitt eget liv og at det ansvarliggjør deltagerne i tjenesten rundt den

innsatte. *”Planen innebærer en klar fordeling av hvem som har ansvar for hva. På den måten kan den bidra til bedre ettervern. Individuell plan kan gi en tryggere ramme rundt løslatelsen”* (Magnussen, i Helsedirektoratet 2008). En IP kan ses på som en overordnet plan, der en trenger ulike hjelpedokumenter og noen problemer kan løses utenfor rammen av den individuelle planen. Dette kan eksempelvis være planer fra andre etatsvise arbeidsbeskrivelser. Hovedpunktene kan da tilpasses og inkluderes i IP, mens der dette ikke er tilstrekkelig bør det utarbeides underlag eller konkrete arbeidsplaner i tillegg som skal stå i samsvar med IP-en (Helsedirektoratet 2008).

4.4 Arbeidsmodell

Ulike yrkesgrupper har forskjellige arbeidsredskap for systematisk arbeid og dokumentasjon. Jeg har valgt å bruke det Linde og Nordlund (2006) viser til som ”arbeidsmodell”.

En slik arbeidsmodell som metode er systematisk miljøarbeid og kan bidra til å tilrettelegge for ulike faser i livet til de vi skal jobbe med. *”En problemløsningsmodell gir oversikt over delprosesser og er derfor til hjelp når en skal systematisere og kvalitetssikre arbeidet”* (Linde og Nordlund 2006: 74). Modellen beskriver nødvendige faser man kan bevege seg fram og tilbake mellom. Fasene henger sammen og det man gjør i en fase får konsekvenser for den neste (Linde og Nordlund 2006).

I kartleggingen møter en utfordringen og problemområdet defineres og konkretiseres sammen med brukeren. For å komme videre i arbeidet må en foreta en generell datainnsamling. *”Data er informasjon som er bearbeidet, systematisert og registrert i en bestemt form med sikte på bestemte analyser”* (Linde og Nordlund 2006: 115).

Datainnsamlingsmetoden skal være bearbeidet og tilpasset den aktuelle situasjonen. En kan skille mellom kvalitative og kvantitative data. Ved kvalitative data går man i dybden og gis mulighet til å beskrive miljøet som helhet og nyansene der, for eksempel ved tekster, observasjoner eller samtaler som beskriver personer, miljø og hendelser. Kvantitative data innhentes ved hjelp av metoder som for eksempel viser antall forekomster eller antall personer og kan samles inn ved hjelp av intervju,

enquête(rundspørring) eller observasjon. Dataen må kunne presenteres ved tabeller, grafer eller lignende (Linde og Nordlund 2006).

En må ha samtykke fra brukeren for å innhente opplysninger, data må kvalitetssikres sammen med bruker og skal være definerte metoder tilpasset problemområdet.

”Datainnsamlingen danner beslutningsgrunnlaget og er derfor av avgjørende betydning for kvaliteten på miljøarbeidet” (Linde og Nordlund 2006: 110). I profesjonelt miljøarbeid er kritisk vurdering av dataenes gyldighet, relevans og pålitelighet nødvendig (Linde og Nordlund 2006).

Det kan være viktig å merke seg at relasjonen mellom brukeren og den som skal samle inn data vil være avgjørende for validiteten og mengden av data. Røkenes og Hanssen (2002) beskriver en relasjon som et resultat av samhandling mellom fagperson og bruker. *”En god relasjon hviler på en samhandlingsprosess som skaper tillit, trygghet og en opplevelse av troverdighet og tilknytning”* (Røkenes og Hanssen 2002: 25).

Når en velger hvilke datainnsamlingsmetoder en vil bruke, kan forforståelsen vår få konsekvenser. Opplevelsen av å ha behov for nye data bekrefter forforståelsen av ”et eller annet” og kunnskap om miljøet en skal undersøke er viktig, den forankrer forskningen i en konkret virkelighet. Linde og Nordlund (2006) viser også til Skau (1993) som trekker fram viktigheten av å forhindre at engasjementet en som fagfolk legger ned i arbeidet sitt blir en bumerang som låser for viktig innsikt i den samme virkelighet. Skau kaller denne faren for hjemmeblindhet (Linde og Nordlund 2006).

Det kan være nødvendig å samle inn ulike typer data for å bestemme hva en skal sette i verk. *”Datainnsamlingen skal være målrettet i betydningen at det man forsøker å innhente, er data man har bruk for, og ikke alt om det meste for å være på den sikre siden”* (Linde og Nordlund 2006: 113). I de fleste tilfeller kan altså generell datainnsamling være nødvendig før en bestemmer hvor oppmerksomheten skal rettes. I tillegg er det viktig å være bevisst på hvordan en selv er en del av konteksten ved å påvirke data som innhentes. Ved å være klar på dette kan en bidra til å redusere eventuelle feilkilder (Linde og Nordlund 2006).

I analysedelen skal data fra kartleggingen vurderes opp mot aktuell teori eller kunnskap og man skal belyse problemområdene. Her kommer også drøfting av mulige løsninger og konsekvenser. Vurdering av behov for ytterligere data kommer opp samt at man skal spørre om brukeren kjenner seg igjen. I følge Aadland (2004) innebærer analyse å ordne og framstille data for å gjøre eventuelle mønstre tydeligere. *"Gjennom analyse blir egne data "de enkelte bestanddeler" som man prøver å sette i en sammenheng for å se om de passer med en eller annen form for helhet eller mønster som er beskrevet i teorien"* (Linde og Nordlund 2006: 118). For å sikre at de sammenhenger man synes å se er reelle kan det ofte være viktig og nødvendig å gå tilbake og samle flere data om enkelte områder. (Linde og Nordlund 2006).

Før en går videre er det svært viktig å kvalitetssikre at konklusjonen etter analysen bygger på data og ikke forforståelse eller synsing. Dette gjøres først og fremst med brukeren selv, men også med andre fagpersoner og eventuelt pårørende (Linde og Nordlund 2006:120).

I målvalgsprosessen skal problemområder defineres i prioritert rekkefølge. Begrepet problemområder betyr ikke nødvendigvis at en har problemer på visse områder. *"Ordet problemområder henviser til utfordringen som ligger innebygd i det videre arbeidet"* (Linde og Nordlund 2006: 121). Når en har valgt ut de mest relevante områdene formuleres konkrete problemstillinger, og det er på bakgrunn av problemstillingene at man utformer kortsiktige og langsiktige mål. Det er også viktig å være bevisst på at det skal være brukeren sine mål og at det skal tas hensyn til dens prioritering (Linde og Nordlund 2006). Røkenes og Hanssen (2002) viser til Rammeplan for helse- og sosialarbeiderutdanningene når de skriver om brukermedvirkning. Som yrkesutøver skal en ha en holdning og arbeidsmåte som sikrer at brukerne får innflytelse. Samhandling mellom bruker og yrkesutøver skal være utgangspunkt for tiltak. Som fagperson skal en ivareta brukerperspektivet, det vil si domfeltes egen opplevelse av situasjonen og dens egne valg. *"Brukeren skal oppleve at han blir respektert, lyttet til, informert og sett på som en aktiv og ansvarlig samarbeidspart"* (Røkenes og Hanssen 2002: 220). For at tiltaket skal fungere er det viktig at det er gjort et grundig forarbeid og det kan være en fordel å gå tilbake noen ganger og snakke med brukeren, gjøre nye observasjoner eller vurdere teorien på nytt (Linde og Nordlund 2006).

Målene skal i følge Linde og Nordlund (2006) så langt det er mulig formuleres på en måte som brukeren kan identifisere seg med. Overordnede mål skal motivere og ta utgangspunkt i det som personen selv opplever som en god livssituasjon. Mål skal være SMARTE, det vil si at de skal være Spesifikke, Målbare, Ansporende, Realistiske og Tidsbestemte. En setter også opp et målhierarki med mål som henger sammen *”Et mål på ett nivå blir et middel for å nå et mål på et høyere nivå. Et målhierarki kan beskrives som en systematisk gruppering og en hierarkisk ordning av arbeidsoppgavene”* (Linde og Nordlund 2006: 126). Det overordnede målet beskriver et mål som skal nås på lang sikt. Under det overordnede målet kan man ha flere hovedmål og de skal være mer presist formulert og kan ha et tidsperspektiv på alt fra måneder til år. Under hovedmålene kan man ha ett eller flere delmål, som er det laveste i målhierarkiet. Det skal være så konkret at man kan jobbe mot det ved hjelp av et tiltak. Tidsperspektivet vil som regel være fra uker til måneder. Det er viktig at man har en rød tråd gjennom målene slik at et hvert delmål er et steg på vei mot det hovedmålet som delmålet er knyttet til (Linde og Nordlund 2006).

Etter målvalgprosessen kommer eventuelt en spesiell data-innsamling der en vurderer om definerte mål er tilstrekkelig belyst med data. *”Med spesiell datainnsamling mener vi innsamling av detaljerte data om deler av problemområder som er prioritert i målhierarkiet, men hvor data er mangelfulle”* (Linde og Nordlund 2006: 128). Fra brukerens egne prioriteringer skal en ut fra et av delmålene vurdere ulike tiltak som skal tilpasses. *”Et tiltak er en konkret beskrivelse av hvordan en skal tilrettelegge situasjoner og rammer for behandling, treningsopplæring eller pleie med tanke på en ønsket forbedring”* (Linde og Nordlund 2006: 129). I tillegg til planlegging og tilrettelegging, lages en gjennomføringsplan, datainnsamlingsverktøy for evaluering og hvordan de andre ansatte skal kunne bidra til at tiltaket blir gjennomført. En skal beskrive hvilket mål som skal nås samt hva tiltaket går ut på. Gjennomføringsplanen skal beskrive konkret hva brukeren og de ansatte skal gjøre og hvordan (Linde og Nordlund 2006).

Valg av metode for gjennomføring av tiltak skal tilpasses brukerens individuelle behov og forbedre vedkommendes situasjon. I miljøarbeid gjelder å anvende spesifikke metoder i tillegg til en generell tilrettelegging. *”Den generelle tilretteleggingen kan bestå i å være delaktig i å skape et helhetlig miljø der en har respekt for enkeltindividets integritet”* (Linde og Nordlund 2006: 133). Ettersom metoder stadig er i utvikling og nye dukker opp er det viktig å ha bred kunnskap og være rustet til å vurdere valgmuligheter og

begrensninger ved de ulike metodene. Jobber man systematisk med å gjennomgå alternativer og begrunner sine valg styrker man kvaliteten på tilbudet og dermed også profesjonaliteten i yrkesutøvelsen (Linde og Nordlund 2006: 134).

Evalueringen skal ta utgangspunkt i data, mål, ressurser, metode og mulige konsekvenser. Det skal lages en evalueringsrapport hvor en skal anslå om et gjennomført tiltak fungerte etter sin hensikt. En bruker evalueringskriteriene en laget i forrige fase. En kan evaluere om målet er nådd og en kan evaluere selve arbeidsprosessen eller arbeidsmetoder. For å kunne gjennomføre en prosessevaluering er vi avhengig av data om responsen underveis. Når evalueringskriteriene utarbeides vil en også kunne vurdere om mål og prosess er så konkret beskrevet at evaluering er mulig (Linde og Nordlund 2006).

5.0 Analyse

I drøftingen min har jeg tatt utgangspunkt i deler av den teorien jeg valgte å ta med i forrige kapittel. Jeg har valgt å drøfte hva som ligger i uttrykk som livskvalitet og godt sosialt nettverk, samt hva som kan påvirke den domfelte på positive og negative måter i form av nettverk og miljø. Videre har jeg valgt å drøfte selve problemstillingen, om sosiale nettverk bidrar til å lette overgangen mellom innsatt i fengsel til frihet. I tillegg ser jeg på hvordan vernepleieren kan bidra til nettverksarbeidet og hvilke metoder en kan bruke, samt mulighetene for å etablere eller opprettholde gode sosiale nettverk i straffegjennomføringstiden.

5.1 Om sosiale nettverks betydning og ytre påvirkninger

Min erfaring er at de aller fleste har et eller annet slags form for sosialt nettverk, men at det kan variere i størrelse og grad av nærhet. Erfaringsmessig er det også de som helt og holdent mangler sosialt nettverk.

Jeg har gjennom teorien definert sosialt nettverk som kontakt innad i en gruppe med personer som danner et uformelt system av relasjoner mellom seg. Relasjonene er varig, avgrensbar og gjerne knyttet til et fellesskap (Bø og Schiefloe 2007: 26). Gundersen og moynahan (2006) viser til at det er betydningsfullt for liv og helse å ha god kontakt med andre mennesker. Bø og Schiefloe (2007) følger opp dette med å trekke fram at det å være forankret i sosiale nettverk er en avgjørende faktor i livskvalitet. Men hva er egentlig livskvalitet? Når jeg prøver å finne definisjon i teorien må jeg lete en hel del, da det ikke kommer tydelig fram i en gjengende tekst, men ligger mellom linjene i det de ulike forfatterne framstiller. Selv om det kanskje ikke kan regnes som en kilde, søkte jeg på ordet i søkedatabasen "Wikipedia" på internett. Der ble livskvalitet definert som den opplevde følelsen av å leve et godt liv, der man oftest avser andre faktorer enn økonomiske eller overlevelse. Man kan også beskrive det som å være aktiv, ha fellesskap, selvfølelse og en grunnstemning av glede. Askheim (2003) definerer i sin bok "Fra normalisering til Empowerment" livskvalitetsbegrepet med tre komponenter. En har ytre livsvilkår (bolig, arbeid, økonomi), mellommenneskelige relasjoner (partnere, venner, foreldre og egne barn) og indre psykologisk tilstand (som for eksempel selvrealisering, selvtilit, trygghet, glede) (Askheim 2003: 73). Gundersen og moynahan (2006) sier også noe om at livskvalitet defineres som å blant annet ha stabile familie- og vennsforhold,

meningsfull sysselsetting, god helse og interessante fritidsaktiviteter. Min erfaring er at definisjon på livskvalitet kan være svært individuelt. Det en opplever som god livskvalitet kan være betydningsløst for den andre, i tillegg til at det kan forandre seg fra en livsfase til den neste. Det er kanskje derfor det ikke er lett å finne en klar definisjon i teorien, men jeg ser at de fremstillinger som foreligger kan sammenlignes.

Justis og politidepartementet (2008) skriver i stortingsmelding nr. 37 at det å tilhøre i et godt sosialt nettverk er en sentral levekårskomponent. De viser også til ulike undersøkelser der det bekreftes at familie og nettverk er viktig for en god rehabilitering. Dette finner jeg igjen i en av undersøkelsene St.meld. 37 har basert seg på, prosjektet "Levekår blant innsatte", samt en rapport basert på intervjuer med et utvalg av innsatte i norske fengsler. St.meld. nr. 37 slår fast at tilhørighet til et godt fungerende sosialt nettverk er sentralt for levekår og en vesentlig helsefremmende faktor. Jeg har forsøkt å finne teori og dokumenter som kan belyse andre sider av det å tilhøre i et sosialt nettverk, men alt tyder på at betydningen av tilhørighet er stor. Så det blir kanskje mer spørsmålet av hva slags nettverk som er betydningsfullt samtidig som mulighetene for å kunne etablere nye og opprettholde sosiale nettverk mens man soner en dom. Og selv om sosiale nettverk er viktige, bidrar de til kriminalitetsforebygging? (Justis- og politidepartementet 2008).

St.meld. nr. 37 viser altså til "et godt fungerende sosialt nettverk". Er det da ikke slik at et nettverk, uansett størrelse og innhold er bra? Hva betegner godt sosialt nettverk, og hvem bestemmer at det er slik? Rapporten fra prosjektet "Levekår blant innsatte" sier noe om at mange innsatte i utgangspunktet har et dårlig nettverk. Oslo Røde Kors (2004) støtter opp under dette når de hevder at mange domfelte har små eller manglende lovlidige og rusfrie nettverk, noe de baserer på undersøkelser og nettverksarbeidet. Mine erfaringer på området er at innsatte er skjermet fra omgang med sitt vanlige sosiale nettverk, i den grad de i det hele tatt hadde det. I løpet av soningstiden vil dette med stor sannsynlighet forverre seg. Dette finner jeg også igjen i rapporten fra Friestad og Hansen (2004) der de betegner det som en kritisk periode for både den innsatte og dens familie. For å bedre livssituasjonen er det viktig både å ivareta og styrke det sosiale nettverket i løpet av soningstiden (Friestad og Hansen 2004). I teorien trakk jeg fram Gundersen og moynahan (2006) som hevdet at nettverkets størrelse kan ha betydning, men at det var usikkert hvor stort nettverket bør være for å være godt. Etter mitt skjønn er det personene i nettverket som avgjør om det er godt eller ikke. I tillegg kan nærhetsgraden også si noe om nettverket fungerer godt eller

dårlig. Er det kvaliteten på sosiale nettverk som bidrar til å hindre tilbakefall til ny kriminalitet? Friestad og Hansen (2004) skriver at forskning på området klart viser at de som opprettholder sterke bånd til familien gjennom soningen klarer seg bedre etterpå.

Bø og Schiefloe (2007) skriver om negativ sosial kapital. De viser til Sutherland (1970) som hevder at kriminell atferd utvikles gjennom interaksjon og påvirkning fra andre. Under soning, og da særlig lengre opphold i fengsel er min erfaring at problemstillingen om fengsel fungerer som forbryterskole dukker opp. Dette beskriver Bø og Schiefloe i sin teori som et velkjent fenomen. Alnes (2005) stiller også spørsmål til om fengsel er forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt... I en masteravhandling i retts sosiologi fremstiller han temaet slik de innsatte opplever det. Om fengselsoppholdet fører til rehabilitering avhenger av hvordan selve oppholdet virker inn på den domfelte, og hvilken læring og sosialisering de utsettes for. Alnes bruker også uttrykk som ”prisonisering” der han legger vekt på at fengslet i tillegg til å være frihetsberøvende fører til at domfelte blir sosialisert inn i fengselssystemet og fangekulturen. De kan også bygge seg opp et nettverk bestående av andre personer i det kriminelle miljø og få kontakter å oppsøke når de er ferdig med soningen. Bø og Schiefloe (2007) hevder også at tilknytning til andre miljøer, altså negative nettverk, øker sannsynligheten for å bli rekruttert inn i kriminelle miljøer. Men kan man skyldes på miljøet om man ikke makter å holde seg på den lovlydige siden i samfunnet? Er ikke mennesket et fritt og selvstendig tenkende individ?

Mine erfaringer på dette området er at noen klarer seg i livet selv om de i perioder har vært i belastede miljøer. Noen klarer også å vende tilbake til sitt vanlige liv etter fengselsoppholdet, til tross for at de har fått kontakter på innsiden som lett kunne ført de inn på et annet spor. Så hvorfor er det slik at noen takler dette bedre enn andre? Kan en lettere overgang til livet på utsiden bidra til kriminalitetsforebygging? Aarvold og Solvang (2008) hevder at for en domfelt som er ferdig å sone kan personene en kjenner på utsiden ha stor betydning for hvilken retning den enkelte velger å gå. Det er sammensatte behov som melder seg ved løslatelse, det være seg både praktiske, sosiale og emosjonelle behov. Ensomhet er et stort problem for mange løslatte. Dersom nettverket er mangelfullt vil en med stor sannsynlighet bli isolert og velge å trekke seg unna de få som er der. De fleste får som regel hjelp til å dekke praktiske behov, som bolig og inntekt – gjerne i form av sosial stønad. Men for mange kommer også denne hjelpen altfor sent. Dersom dette arbeidet ikke tar til tidlig i soningen kan de stå uten inntekt og bolig den dagen de kommer ut. Med et

manglende nettverk har de ingen støttespillere den dagen porten lukkes bak de og frihet skal være det neste å venne seg til (Aarvold og Solvang 2008).

Stiftelsen WayBack ble startet av fanger i Oslo Fengsel i 2002, under navnet "Stiftelsen Livet Etter Soning". WayBack hjelper de som kommer ut av fengsel med å få en lettere overgang til samfunnet med boligøkonomi, et nettverk og meningsfulle aktiviteter i hverdagen (WayBack 2009). De har i tillegg til Oslo Røde Kors drevet noen år med nettverksarbeid i Oslo, og det kunne derfor vært interessant og sett om statistikken viser en nedgang i antall tilbakefall til ny kriminalitet. WayBack er inne i en prosess hvor de skal kartlegge seg selv og resultatene av første fase i denne undersøkelsen ventes å foreligge i begynnelsen av 2009 men var ikke klart da denne oppgaven skulle leveres og jeg har derfor ingen tall å vise til herfra. Det foreligger heller ikke noen annen klar statistikk fra WayBack. De opplyser at det er vanskelig å måle presist på grunn av liten kontakt med innsatte etter at de har forlatt organisasjonen, men av de som har vært ansatt i WayBack Oslo over kortere eller lengre tid er det kun 5 av 60 personer som har hatt tilbakefall. Dette utgjør 8 %, noe som er mye lavere enn normalen hos tidligere ansatte. Det må også legges til at WayBack ikke driver med nettverksarbeid inne i fengslet, men gir et tilbud om deltagelse der kriminalomsorgen slipper taket når domfelte er ferdig med soningen (WayBack 2009).

Kan intensivering av nettverksarbeid i forhold til kriminalomsorgen de senere årene ha påvirket kriminalitetsbildet på noen måte? En trendrapport fra Oslo politidistrikt fra 2007 viser hvertfall en nedgang i anmeldelser de senere år. De oppsummerer at dette kan skyldes nedgang i kriminalitet, men det kan også være andre faktorer som spiller inn, som for eksempel at publikum anmelder sjeldnere lovbrudd på grunn av trusler i de kriminelle miljøer. Lave narkotikapriser kan ha ført til nedgang i gjengangerkriminalitet for å finansiere eget bruk, samt at lav arbeidsledighet kan ha en innvirkning. Fra 2005 til 2006 var det en nedgang i antall anmeldelser av forbrytelser på 1,5 %. Nå skal det jo legges til at det er langt fra en anmeldelse til en straffegjennomføring, slik at disse tallene viser kanskje ikke nedgangen i kriminaliteten. Det kan likevel kanskje være en ledetråd om man ønsker å se sammenhengen mellom økt nettverksarbeid og nedgang i kriminalitet (Oslo politidistrikt 2007). Jeg har derfor sjekket dette opp mot statistisk sentralbyrå, hvor jeg fant at det ikke foreligger nyere tall enn fra 2005 i statistikken over tilbakefall til ny kriminalitet. Der forelå heller ikke noen skille mellom de ulike stedene i landet, så tallene

jeg nå presenterer er på landsbasis. I 2005 forelå det ut fra statistikken 47,2 % tilbakefall. Dette var basert på tall fra 2001-2005, rettet mot de som var siktet i 2000. Hvis en ser på tallene fra de fem foregående årene, altså 1996-2000 var det 44,5 % av de domfelte som hadde tilbakefall. Dette gir en økning på 2,5 % i løpet av de årene. Nå skal det også legges til at antall domfelte også økte med 7,8 %, slik at en kan kanskje ikke fastslå at det er flere domfelte med tilbakefall nå enn for noen år siden. Statistisk sentralbyrå hevder at det kanskje vil være rimelig å anta at tilbakefall til ny kriminalitet likevel ikke har minsket de senere årene (Statistisk sentralbyrå 2009). Min erfaring er at det finnes mørketall i slike statistikker og de kan ofte være store. Slik sett gir ikke dette et helt og holdent bilde av virkeligheten, men kan kanskje bidra til en liten fornemmelse. Dette kan jeg finne igjen som påstander i St. meld nr. 37 som også viser til tallene fra statistisk sentralbyrå. Stortingsmeldingen påpeker at enkelte lovbruddsgrupper har større tilbakefall enn andre, samt at ny kriminalitet forekommer dobbelt så ofte hos de med flere dommer enn hos førstegangsdømte (Justis og politidepartementet 2008).

En brukerorientert undersøkelse av praksisen i Hassel fengsel ble utgitt som småskrift for KRUS i 2005. Rapporten bygger på en undersøkelse gjort i fengslet om hvordan det har gått med domfelte etter løslatelse. Hassel fengsel har lavt sikkerhetsnivå og har målgruppe innenfor de som har et erkjent rusproblem. Innsatte ved Hassel fengsel ble intervjuet om hvordan livet etter løslatelse hadde vært, spesielt med tanke på rusmidler. Rapporten konkluderte blant annet med at de trenger et godt fungerende rusfritt nettverk for å mestre overgangen. Selv om så mange som 70-80 % har holdt seg unna nye straffbare forhold og endret sine rusvaner er ensomheten vanskelig å takle (Øiestad 2005). Sett i forhold til statistikken på landsbasis fra statistisk sentralbyrå ligger altså tallene fra Hassel mye lavere når det kommer til tilbakefall til ny kriminalitet. Kan det være at mørketallene en kan tenke seg finnes i forhold til statistisk sentralbyrå ikke oppleves i direkte undersøkelser mot en enkelt institusjon som Hassel fengsel?

Det at forbundsleder Geir Bjørkli i NFF hevder at domfelte ikke er ferdig med dommen når løslatelsen finner sted og beskrives som er noe av problemet i kriminalomsorgen i dag. Når soningen er over finnes det ikke noe automatikk i forhold til oppfølging. Så snart dommen er ferdig sonet er de som oftest på egenhånd. Dersom de da ikke har noe godt sosialt nettverk å støtte seg til er det rimelig å anta at de vil falle fort tilbake til det samme som førte dem i fengsel. Det å for eksempel skulle søke seg jobb eller trekke seg mot et

positivt nettverk vil for mange oppleves som problematisk (Nordby og Søderstrøm 2007). Et annet problem kan være ”stigma” som Brodtkorb mfl definerer som at personen har miskrediterende og vanærende egenskaper (Brodtkorb mfl 2002: 131f). Stigmatiseringen kan føre til diskriminering og ekskludering fra sosiale sammenhenger og det vil være rimelig å anta at dette kan gjelde for domfelte og mennesker innenfor det kriminelle miljø. Oslo Røde Kors (2004) snakker om selvstigmatisering der de straffedømte forsterker følelsen av ”oss” og ”de”. Det kan være vanskelig å reintegreres i samfunnet når domfelte har et slikt syn på seg selv (Oslo Røde Kors 2004: 9). I følge Gundersen og moynahan (2006) kan de uformelle kravene i et sosialt nettverk føre til at en ikke får kontakt med nye personer, men holder seg til sitt gamle miljø med de sosiale spillereglene en kjenner og kan mestre. Man har kanskje mistet de sosiale kodene i det normale samfunnet og vet ikke hvordan det er vanlig å oppføre seg.

Norges Røde Kors gjennomførte i 2003-2004 en grundig utforskende behovsanalyse blant tidligere rusmisbrukere og innsatte, samt personer med psykiske lidelser. Målet var å kartlegge hva de opplever som viktigste behov og interesser knyttet til sosialt nettverk (Oslo Røde Kors 2004). Det går fram at sosial angst er utbredt blant kriminelle og rehabiliterte rusbrukere som føler seg fremmede i møte med ”vanlige folk”. De vegrer seg ofte for å oppsøke ukjente miljøer og har et sterkt ønske om å etablere ”Et helt vanlig liv”. St. meld. nr. 37 viser til at nasjonal og internasjonal forskning assosierer kriminalitet med en eller annen form for psykisk lidelse. Undersøkelsen ”Levekår blant innsatte” viser at andelen psykiske plager blant mannlige innsatte er tre ganger så høy som i den generelle befolkning. Bare halvparten av de som ønsket hjelp fikk tilbud om behandling (Friestad og Hansen 2004). I følge St. meld. nr. 37 har alle fengslene et helsetjenestetilbud. Enkelte helseforetak har også etablert psykiatriske poliklinikker inne i fengslene med positive resultat. Det viser seg at et av de største problemene når det kommer til psykisk helseproblemer hos innsatte er personlighetsforstyrrelser. I tillegg sliter over halvparten av innsatt med rusproblemer, og dette er gjerne kombinert med psykiske plager. Har fengslene kompetanse til å ta seg av disse innsatte som trenger et behandlingsopplegg? Enkelte fengsler har også opprettet egne rusmestringenheter i fengslene, men hva så med de som ikke har? Er de prisgitt at de domfelte ikke blir plassert på et fengsel uten den slags kompetanse? Eller skal fengslene stå klare til å ta imot alle slags innsatte uansett tilleggsproblemer? Det viser seg også at de som er gjengangere i forhold til kriminalitet gjerne er de som har rus- og/eller psykiske problemer (Justis og politidepartementet 2008).

Friestad og Hansen (2004) viser altså til at ivaretagelse og styrking av de innsattes sosiale nettverk er viktig for å tilrettelegge for livet etter soning. Det viser seg også at mesteparten av nettverksarbeidet knyttet til kriminalomsorgen er forbeholdt tiden etter straffegjennomføringen, i form av ettervern. Når det også hevdes at de personer en har på utsiden når en er ferdig å sone har stor betydning for framtiden er det etter mitt skjønn for sent å sette i gang med dette arbeidet når soningen er ferdig. Men kan dette arbeidet ta til innenfor fengselsmurene? Og hvordan kan en komme i gang med dette arbeidet så tidlig som mulig? Friestad og Hansen (2004) hevder også det er nødvendig å få kunnskap om nettverk og hvordan kontakten påvirkes i løpet av soningen. I forhold til innsatte på åpen og lukket avdeling vil det etter mitt skjønn være ulikt hvor stor grad man har mulighet til sosial kontakt med mennesker på utsiden. Dette opplever jeg kommer tydelig fram i det Bø og Schiefloe (2007) skriver om arenaer og møteplasser, at betingelsene for å kunne etablere sosiale relasjoner er møtesteder og rom for samspill. Min antagelse er at dette er lettere å få til i åpne fengsler. En artikkel utgitt fra kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) konkluderer med at det er mulig med samfunnsbaserte tiltak fra både åpne og lukkede fengsler, men at det er enklere fra åpne, ettersom det er lettere å få til trening og overføring til samfunnet (KRUS 2008). St.meld nr. 37 beskriver også at arbeid, opplæring og kulturaktiviteter skal være en del av fengselshverdagen (Justis og politidepartementet 2008).

Når Gundersen og Moynahan (2006) skriver at målsettingen ved nettverksarbeidet er å kartlegge eksisterende nettverk og styrke forutsetningene for vedlikehold og utvikling er det etter mitt skjønn slett ikke begrensninger i hvor dette arbeidet kan utføres. Mye av nettverksarbeidet i forhold til fengsel er frivillig og knyttet til organisasjoner som WayBack, Frelsesarmeen og Oslo Røde Kors, som tar over der kriminalomsorgen avsluttet. Er det da de ansatte som bør ivareta og styrke de innsattes nettverk? En kan heller kanskje ikke basere systematisert arbeid på frivillighet, ettersom det er større eller mindre grad til være noe utforutsigbart.

5.3 Har vernepleieren noe å bidra med i forhold til nettverksarbeid i fengsel

I følge FO (2008) har vernepleieutdanningen en stor del miljøarbeid og rehabiliteringsarbeide fordelt på teori og praksis. Fagplanen, utarbeidet ved Høgskolen i Molde, hevder at kriminalomsorg kan være et aktuelt område for vernepleiere, og dette viser de blant annet ved å tilby praksisplasser ved både fengsel og friomsorgen. Når fagplanen også skriver at utdanningen ikke er knyttet til bestemte brukergrupper opplever jeg på en måte å allerede da ha fått bekreftet at vernepleiere har kompetanse til å jobbe i et fengsel (Høgskolen i Molde, avdeling for helse- og sosialfag 2008). Men er det slik at fagplanen viser til vernepleiere direkte i fengsel, eller mener de andre deler av kriminalomsorgen? Kan en vernepleier erstatte en fengselsbetjent?

Ettersom miljøarbeidet hadde sin opprinnelse i vernepleierutdanningen ser man hvertfall at dette kan være et godt bidrag. Linde og Nordlund (2006) viser til FO når de definerer miljøarbeid som *"en systematisk tilretteleggelse av fysiske, psykiske og sosiale faktorer i miljøet for å oppnå personlig vekst og utvikling hos den enkelte bruker"* (Linde og Nordlund 2006: 22). Vernepleieutdanningen har riktignok en god del miljøarbeid i utdannelsen, men mangler vesentlige deler av det fengselsbetjentskolen har. Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (KSF) trekker for eksempel fram kriminalkunnskap, miljøarbeid i fengsel, juridiske emner og betjentrollen. De har også et helt år hvor de er aspiranter i et fengsel og dermed får god kjennskap til fengselshverdagen gjennom praksisen. Slik sett mangler vernepleieren en god del av denne viktige kompetansen som er rettet direkte mot denne gruppen av tjenestemottakere. Likheten er likevel at begge utdanningene har en del etikk, psykologi og sosiologi (KSF 2009). Alle disse fagene kan være vesentlige for arbeid med andre mennesker uansett hvor de holder til og hvilken livssituasjon de er i. Det en ikke har fått gjennom utdannelsen vil man kanskje kunne ta igjen raskt ved praksiserfaring. Men hva kan vernepleieren bidra med i et fengsel?

I følge FO (2008) tilrettelegger og organiserer vernepleieren ulike elementer i miljøet rundt den enkelte. Straffegjennomføringsloven fokuserer på tilrettelegging for de domfelte og at fengslene skal legge til rette for at innsatte kan forberede seg på et liv uten kriminalitet etter soning. Kan vernepleieren bidra til denne tilretteleggingen?

I vernepleieutdanningen er en innom ulike hjelpemidler for tilrettelegging av hverdagen. To av disse er Individuell Plan og Helhetlig Arbeidsmodell. I de neste underkapitelene ønsker jeg å se på hvordan bruke av slike planer kan være til hensikt.

5.3.0 Om bruk av Helhetlig Arbeidsmodell og framtidsplan

Helhetlig arbeidsmodell (vedlegg 1) er en problemløsningsmodell jeg gjennom vernepleieutdanningen har blitt godt kjent med. Ettersom en slik arbeidsmetode beskrives som systematisk miljøarbeid og kan bidra til å legge til rette, vil jeg forsøke å se hvordan modellen kan komme til nytte i vernepleierens bidrag til å lette overgangen fra fengsel til frihet. Teorien jeg har trukket med fra Linde og Nordlund (2006) viser til en arbeidsmodell som de kaller problemløsningsmodell. Selv om de ikke kaller den helhetlig arbeidsmodell har jeg valgt knytte disse sammen, da problemløsningsmodellen til Linde og Nordlund er lik det vernepleieutdanningen kaller Helhetlig Arbeidsmodell (heretter kalt HA).

I følge KSF skal altså kriminalomsorgen tilby domfelte en framtidsplan. Framtidsplanen kalles også noen steder for soningsplan, men jeg har valgt å holde meg til begrepet framtidsplan fordi jeg erfarer at en soningsplan også skal være framtidsrettet. Målet med planen er kriminalitetsforebygging, altså å legge til rette forholdene for å motvirke det kriminelle mønster og øke mulighetene for et liv utenfor kriminalitet. Kan det tenkes at HA kan bidra til å kartlegge forholdene rundt den domfelte, som en del av framtidsplanen? Disse to plandokumentene er like på den måten at mål og tiltak skal formuleres, og da må det en grundig kartlegging til. Linde og Nordlund (2006) hevder også at problemløsningsmodellen gir oversikt over delprosesser og er til hjelp for å systematisere og kvalitetssikre arbeidet, akkurat slik som KSF sier om framtidsplanen. Ulikheten mellom de to metodene er blant annet at HA kan bli langt mer omfattende arbeid for de ansatte. Samtidig vil det kanskje gjøre enda større nytte for den domfelte, som det etter mitt skjønn er den det bør bli tatt hensyn til. Samtidig skal en sørge for at det er nok ressurser i en arbeidsgruppe til å gjennomføre planene med god kvalitet. Spørsmålet er altså om slike arbeidsmodeller blir for tidskrevende for de ansatte, eller finnes det rom for å gjennomføre det?

Erfaring fra praksis forteller meg at det er stor variasjon i bruk av planverk og det å kartlegge og dokumentere faktorer rundt en domfelt. Selv om alle fengslene skal ha sine maler og rutiner for dette blir det altfor lite prioritert. En innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelsen i kriminalomsorgen, støtter opp under de tanker og erfaringer jeg har gjort meg samt fått opplyst av fagfolk innenfor feltet. Undersøkelsen viser at så mye som 88 % av domfelte i fengslene ikke har framtidsplan og at en av årsakene kan være mangel på prioritering. Det må også legges til at det kan være andre årsaker som for korte dommer eller at domfelte ikke ønsket framtidsplan selv, ettersom dette er et frivillig tilbud. Vil det da være hensiktsmessig for noen å sette i gang med enda mer omfattende kartlegginger? Eller skal kartleggingen ha like god kvalitet uansett hvilken metode man velger å bruke? (Kontroll- og konstitusjonskomiteen 2005).

Kontaktbetjentordningen skal sørge for at de innsatte får den oppfølging de har krav på og behov for. Undersøkelsen viser at det er tilfredsstillende antall kontaktbetjenter i fengslene, men sier ingenting om selve kvaliteten i arbeidet de yter for de innsatte. Erfaringsmessig vet jeg at i de fengslene hvor dette har blitt en vane er det gjerne slik at ingen etterspør dokumentasjon på arbeidet og de ansatte opplever at det de dokumenterer uansett ikke blir brukt til noe. Undersøkelsen har også avdekket svakheter knyttet til rapporteringsrutinene, noe som kan støtte opp under mine erfaringer (Kontroll- og konstitusjonskomiteen 2005). KSF (2009) sier også noe i sine retningslinjer om at kvaliteten på planprosessen skal prioriteres framfor at dokumentet skal være omfattende.

5.3.1 Om bruk av IP og framtidsplan i fengsel

Hassel fengsel skriver selv at de legger vekt på både framtidsplan og nettverksarbeid ved å ha maler i framtidsplanen som blant annet går på dette med nettverk. De skriver også at de er avhengige av innstillingen til både kontaktbetjenten og den innsattes motivasjon. Mine erfaringer er at kontaktbetjentrollen kan være avgjørende for hvordan arbeidet med framtidsplanen starter og utvikler seg (Øiestad 2005). Dette finner jeg igjen i Alnæs (2006) hvor det hevdes at det er de tilsattes ansvar å motivere domfelte til slike planer, ettersom det er frivillig å ha framtidsplan. Ettersom framtidsplanen ikke er juridisk bindende skal kriminalomsorgen jobbe for at framtidsplanen skal gjennomføres. Det at framtidsplanen skal inneholde tiltak som skal gjennomføres i løpet av soningen gjør at det antagelig vil være et godt verktøy i nettverksarbeidet.

St. meld nr. 37 hevder at framtidsplan og/eller IP kan være aktuelle områder å gå inn på når det gjelder å videreutvikle regelverket for de innsattes rettigheter og plikter. Dette tenker jeg gir et signal om at justis og politienhetene anser dette som viktig arbeid. Men er framtidsplanen viktig i arbeidet med å forebygge for ny kriminalitet? Er det noe forskjell på de som har framtidsplan og ikke? Jeg har søkt etter svar men ikke funnet noe konkret her heller. Det synes som at de aller fleste har en eller annen form for framtidsplan, men at det varierer stort hvor utfyllende de er og hvor mye de faktisk blir fulgt opp. Slik sett kan kanskje en gjenganger i det kriminelle miljø gjerne ha en lang og flott framtidsplan som få nyttiggjør seg av, mens en annen kan ha en liten framtidsplan som avgjør framtiden til vedkommende (Justis og politidepartementet 2008).

Når det kommer til IP skrev jeg i kapitlet om framtidsplan og IP, at enkelte domfelte har behov for langvarige og koordinerte tjenester etter soning. De har da krav på å få utarbeidet en IP. Men så kommer spørsmålet om hvem som avgjør behovene og hvordan man finner det ut. Dersom domfelte ikke har framtidsplan eller noen annen form for dokumentasjon eller kartlegging vil det kanskje være vanskelig å vite hva de trenger? I tillegg så viser det seg jo at selv en framtidsplan oppleves tidskrevende å lage og følge i enkelte fengsler. Samtidig viser erfaringene mine at IP ikke er særlig utbredt i fengsler. Jeg har vært i kontakt med ansatte i stiftelsen WayBack som bekreftet mine antagelser. Det er et ganske så nytt plandokument og det favner heller ikke alle de domfelte, men er rettet mot de med langvarige og sammensatte behov. WayBack har derfor laget en slags hybrid av IP som de har kalt "livshjulet". Det er et verktøy for mestring og selvutvikling. I hjulet

er det åtte ulike sektorer som viser hvordan domfelte står i forhold til rus, kriminalitet, økonomi, helse, bolig, familie/nettverk, arbeid/utdanning og eventuelt annet som passer inn. Når en sektor har blitt oppfylt dekkes denne til og domfelte kan slik selv se hvilke områder på hjulet som må jobbes med. Dette er en form for IP som etter mitt skjønn vil passe godt i et fengsel, men samtidig ville jeg vært skeptisk til å sette båser på hjulet før en har kartlagt den domfelte. Den enkeltes problemområder og forbedringspotensialer er som sagt svært individuelt, og det kunne tenkes at noen har flere områder de burde hatt i stedet for de som allerede stod der. Men samtidig så er det en åpen rute og det vil være rimelig å tro at en slik IP vil være lett å tilpasse individuelt (WayBack 2008).

6.0 Avslutning

6.1 Oppsummering

I oppgaven innledet jeg med en presentasjon av problemstilling og begrunnelser for mine valg. Jeg presenterte også metodene jeg brukte før jeg gikk over i teoridelen. Der presenterte jeg teori jeg fant relevant for å belyse delene i problemstillingen min. Jeg tok for meg teori som sosiale nettverk, vernepleierens kompetanse i miljøarbeid, IP og framtidsplan i fengsel samt bruk av arbeidsmodell for systematisk arbeid og dokumentasjon.

I analyse/drøftingsdelen så jeg på betydningen av å ha et godt sosialt nettverk. Fokusområdet mitt har vært innsatte i norske fengsler. Jeg avgrenset oppgaven til å gjelde voksne mennesker over 18 år som soner lengre dommer. Jeg har drøftet hvordan sosiale nettverk kan bidra til å gjøre livet enklere for den enkelte, samt hvilke metoder en kan nytte i nettverksbygging. Jeg har også sett på vernepleierens rolle i dette og drøftet i hvilken grad denne yrkesgruppen kan bidra til nettverksarbeidet i fengsel. I tillegg har jeg drøftet hvordan nettverksarbeidet kan foregå innenfor fengselsmurene. Jeg har også kommet med egne erfaringer og vist til teori som underbygger dette.

6.2 Konklusjon

Problemstillingen var følgende:

Kan styrking av sosiale nettverk bidra til å lette overgangen fra fengselsopphold til frihet? - Hvordan kan en etablere gode sosiale nettverk i straffegjennomføring, og hvordan kan vernepleieren bidra i dette arbeidet?

Selv om jeg både var innom og brukte en god del litteratur basert på kriminalomsorg opplever jeg at jeg enda har for liten kunnskap om det arbeidet som foregår innenfor fengselsmurene til å trekke klare konklusjoner på dette området. Gjennom å arbeide med dette stoffet har jeg fått større innsikt i nettverksarbeid, og ser at jeg skulle trukket med mer teori som gikk på metoder de faktisk har innenfor dette feltet i fengslene. Det ble utfordrende å finne konkrete svar på hvordan en kan etablere gode sosiale nettverk i straffegjennomføringen.

Jeg opplever likevel å ha funnet nok holdepunkter i litteraturen til å trekke noen svakere konklusjoner, men likevel konklusjoner jeg finner godt hold i. Styrking av sosiale nettverk kan bidra til å lette overgangen fra fengselsopphold til frihet på den måten at den domfelte ikke står helt alene på utsiden. Ved denne styrkingen vil det være noen som kan bidra til å gjøre denne overgangen lettere. Men det er slett ikke sikkert at det gjelder for alle. Også kommer det selvsagt an på i hvilken grad det sosiale nettverket er styrket og hvor sterke relasjonene i nettverket er.

I forhold til vernepleieren kan jeg trekke en konklusjon med at denne yrkesgruppen er godt egnet til å jobbe i fengsel, selv om vernepleieren i utgangspunktet ikke kan erstatte en fengselsbetjent. Om vernepleieren skal brukes mer i fengsel vil det kanskje bli som miljøterapeut? Dette er basert på vernepleierens kompetanse i miljøarbeid, samt i teoretisk og praktisk arbeid med mennesker med ulike og sammensatte behov. Det at nettverksarbeid også er en del av pensumet styrker også konklusjonen.

7.0 Refleksjon

Etter å ha jobbet med dette temaet over lengre tid har jeg rukket å gjøre meg opp noen tanker rundt nettverksarbeid i fengslene. I tillegg har jeg reflektert en del rundt det ettervernet som skal sikre at de domfelte får en god overgang til livet på utsiden samtidig som det skal forebygges for ny kriminalitet. Jeg har også erfart gjennom å jobbe med denne oppgaven, at det er svært lite dokumentert nettverksarbeid å hente fra kriminalomsorgen.

Betingelser for å tilrettelegge for sosiale nettverk er i mine øyne kartlegging og dokumentasjon. En kan umulig sette i gang noe kriminalitetsforebyggende eller øke livskvaliteten til den domfelte uten å ha blitt godt kjent med vedkommende. Her kan vernepleieren trekke inn metoder som for eksempel helhetlig arbeidsmodell eller individuell plan. Dette er to planverk som er godt kjent i miljøarbeid og kan bidra både til kartlegging av domfeltes nettverk og være redskaper for å sette i gang og gjennomføre tiltak.

Jeg tror at det å skape gode relasjoner mellom ansatte og domfelte er første steg på veien til godt nettverksarbeid. Så kan neste kanskje være å omorganisere arbeidet i fengslet, slik at det blir rom for kartlegging og dokumentasjon. Når dette arbeidet er gjort er det etter mitt skjønn blitt et planverk som kan avgjøre domfeltes framtid. Det kan kanskje høres banalt og enkelt ut å si det på denne måten, men når enkelte fengsler får det til, hvorfor skal det være en umulighet for andre?

Slik jeg kan se er det pr. i dag tilfeldig hvem som får hjelp og ikke. De som er prisgitt fengsler med gode ressurser kan få god hjelp av sin kontaktbetjent eller andre ansatte til å både lage et godt planverk og å forberede løslatelsen. Nettverksarbeidet tar tid, og i de fengslene der de har knapt med ressurser vil dette arbeidet med stor sannsynlighet falle vekk. I stedet blir det praktiske prioritert, samt at den domfelte skal ha en så bra straffegjennomføring som mulig. Men det er ikke sikkert at hele løsningen ligger i å skaffe ressurser. Og ikke er det en enkel løsning heller ettersom det krever bedre økonomi og tilskudd.

Det går også fram at sosial angst er utbredt blant kriminelle og rehabiliterte rusbrukere som føler seg fremmede i møte med andre. De vegrer seg ofte for å oppsøke ukjente

miljøer og har et sterkt ønske om å etablere et vanlig liv. Når forbundslederen i NFF hevder at domfelte ikke er ferdig med dommen når løslatelsen finner sted kan det nettopp være dette som er noe av problemet i kriminalomsorgen i dag. Det at det ikke fins noe automatikk i forhold til oppfølging, eneste er de som er løslatt på prøve og er under friomsorgen en kort periode. Så snart dommen er ferdig sonet er de som oftest på egenhånd. Dersom de da ikke har noe godt sosialt nettverk å støtte seg til, kan en kanskje ikke forvente annet enn at de vil falle fort tilbake til det samme som førte dem i fengsel? Det å for eksempel skulle søke seg jobb eller trekke seg mot et positivt nettverk vil for mange oppleves som problematisk. De har vært isolert fra dette samfunnet over lengre tid, mistet en del sosiale spilleregler i tillegg til å ha blitt påvirket av det miljøet de har oppholdt seg i.

Mange frivillige organisasjoner som Oslo Røde Kors, frelsesarmeen og organisasjonen WayBack står der som et frivillig tilbud når soningen er ferdig. Men dersom ingen er inne og forteller om dette, motiverer til kontakt mens en fortsatt har de innenfor fengselsmurene, vil det kanskje være lite sannsynlig at de selv skal ta skrittet å ta kontakt med noen når de kommer ut. De kan for eksempel gjerne gå på sosialkontoret for å få penger, men når flere av de mangler noe så vesentlig som et ID-kort eller en postadresse kan det vanskeliggjøre prosessen. De kan gjerne få en bolig, men hvis de ikke vet hvordan de skal komme seg ut av leiligheten på grunn av angst vil det kanskje ikke oppleves som hjelp.

8.0 Litteraturliste

Alnæs, Øyvind (2006) *Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt? Slik de innsatte opplever det* Oslo: KRUS

Askheim, Ole Petter (2003). *Fra normalisering til empowerment – ideologier og praksis i arbeid med funksjonshemmede*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS

Dalland, Olav (2007) *Metode og oppgaveskriving for studenter* Oslo: Gyldendal Akademisk

Helsedirektoratet (2008) *Gjør det så enkelt som mulig - tipshefte om individuell plan*

Høgskolen i Molde, avdeling for helse- og sosialfag (2008). *Bachelor i vernepleie Fagplan*

Klefbeck, Johan og Terje Ogden (2003) *Nettverk og Økologi – problemløsende arbeid med barn og unge* Oslo: Universitetsforlaget

Linde, Sølvi og Inger Nordlund (2006) *Innføring i profesjonelt miljøarbeid* Oslo: Universitetsforlaget

Nordby, Trygve G. og Stig Söderstrøm (2007) *Livet etter soning*. [online]. Tilgjengelig fra URL: http://www.rodekors.no/Nyheter_og_presse/Kronikker/Livet_etter_soning/ (lest 08.05.09)

Oslo politidistrikt (2007) *Kriminalitetsutviklingen i Oslo* [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.politi.no/pls/idesk/docs/f1701921724/trendrapport2007.pdf> (lest 21.05.09).

Oslo Røde Kors (2004) *Et helt vanlig liv – en behovsanalyse blant tidligere rusmisbrukere og innsatte*

Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen (2002) *Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* Bergen: Fagbokforlaget

Selvvalgt litteratur:

Aarvold, Rita Helen og Inger Lise Solvang (2008) *Fra innsatt til utsatt – om prosessen fram til et vanlig liv*. Synovate. En kvalitativ evaluering av Oslo Røde Kors nettverksarbeid s. 2-20, s.66-67 (20 sider)

Bø, Inge og Per Morten Schiefloe (2007). *Sosiale landskap og sosial kapital – innføring i nettverkstenkning* Oslo: Universitetsforlaget. Kap.1, kap.3.2, kap. 4, kap.5, kap. 9 (98 sider).

FO (2008) *Om vernepleieryrket* [online]. Tilgjengelig fra URL: http://www.fo.no/getfile.php/Filer/Aktuelt%20pdf-filer/Om%20vernepleieryrket_A5.pdf – (lest 12.05.09). s. 2-12 (11 sider)

Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2004). Levekår blant innsatte [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.faf.no/pub/rapp/429/429.pdf> (lest 05.05.09). Fafo-rapport 429 s.68-72 (5 sider)

Fyrand, Live (2005) *Sosialt nettverk: teori og praksis* Oslo: Universitetsforlaget Kap. 1, kap. 5, kap. 8. (109 sider)

Helse- og omsorgsdepartementet (2009) *Lov om sosiale tjenester – § 4-3a) Rett til Individuell Plan*. [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19911213-081.html#4-3a> (lest 12.05.09). (1 side)

Justis- og politidepartementet (2008) *St.meld 37- straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* Oslo; Akademika AS s.58-59, s.105-129 (26 sider)

Kontroll- og konstitusjonskomiteen (2005). *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelsen i kriminalomsorgen* [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2005-2006/inns-200506-037/1/#a2.3.5> (lest 13.05.09). s.2-7 (5 sider)

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (2009) *Grunnutdanningen i kriminalomsorgen* [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=432156> (lest 20.04.09). (1 side)

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning (2002) *Retningslinjer for kriminalomsorgens arbeid med framtidsplanlegging* [online]. Tilgjengelig fra URL: http://web3.custompublish.com/getfile.php/159963.823/rundskr_ksf20021.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no (lest 12.05.09). s.2-5 (4 sider)

Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS (2008) *Åpne fengsler? Hva sier forskning om tiltak for kriminelle?* [online]. Tilgjengelig fra URL: <http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/Aapnefengsler.pdf> (lest 10.05.09).

WayBack (2009). *Årsmelding 2008* [online]. Tilgjengelig fra URL: http://oslo.wayback.no/pdf/arsberetning_2008.pdf (lest 20.04.09). s. 2-16 (15 sider)

Øiestad, Marit Sjølie (2005) *En brukerorientert undersøkelse av en virksomhetsteoretisk praksis* [online]. Tilgjengelig fra URL: http://www.krus.no/upload/PDF-dokumenter/smaaskrift_1-2005.pdf (lest 22.04.09) s. 48-72 (24 sider)

Vedlegg 1 Helhetlig arbeidsmodell

